

Kaart van Huguenin

GERHARD LAMMERS

Het afscheid van Hans Harten van de Universiteit van Utrecht is een mooie aanleiding om de weinig bekende kaart van Huguenin in de schijnwerper te plaatsen. De Topographische Kaart van 1850–1864 kent iedereen, maar deze voorloper daarvan is maar in kleine kring bekend. Dat de kaart nooit is klaar gekomen, heeft daar alles mee te maken.

In zijn brief van 9 mei 1822 deelt W.U. Huguenin aan de Grietman (Burgemeester) van Smallingerland (=Drachten) mee, dat er verschillende metingen en militaire verkenningen behoren te geschieden en hij verzoekt in voorkomende gevallen om de nodige assistentie van de plaatselijke autoriteiten. Alle metingen moet Huguenin zelf gedaan hebben, want de werkzaamheden voor het kadaster vinden hier pas 10 jaar later plaats. Het jaar 1822 is precies 175 jaar geleden en dus een goede aanleiding om naar die kaart en naar dat landschap van nu te kijken, om te zien welke elementen er nog aanwezig zijn.

De kaart is een fragment van de ‘Topographische Kaart der Provintien Groningen en Vriesland te zamengesteld door de 1 sten Luitenant Ingenieur Huguenin, geattacheerd aan het Topographisch Bureau. Alles gebragt op de Schaal van 1 : 40 000 in de jaren 1820, 1821, 1822, 1823 en 1824’. De kaart is in zijn geheel nooit gepubliceerd. Dat is begrijpelijk, want ook de afzonderlijke kaarten zijn niet gereed gekomen. Maar het blijft jammer, want er staat heel veel informatie op, die nu niet gebruikt wordt. Omgekeerd heeft het de charme dat wij kunnen mijmeren hoe mooi het had kunnen worden als...

De kaart oogt modern. Geen versieringen die leegten moeten vullen, dan wel de maatschappelijke status van de opdrachtgevers moeten onderstrepen. Het is echt een voorloper van de Topografische en Militaire Kaart van 1850–1864.

Het eerste dat opvalt is, dat het gebied rond Drachten een veenkoloniale verschijningsvorm heeft. De ontsluiting vindt plaats door een kanaal van west naar oost met daarop een dwarsvaart en daarop wijken. De einden van de percelen worden gevormd door de gemeentegrens. Het grondgebruik is kavelsgewijs weerge-

geven. Het gebied oogt kleinschalig. Akkers (wit) en grasland(groen) wisselen elkaar af. De kavels zijn omzoomd door houtwallen, kenmerkend voor de Friese Wâlden. In Drachten woonde een aantal leerlooiers die de schil van eikenhakhout goed konden gebruiken. Thans nog interessant bij het afgeven van schone grond verklaringen. Vertederend is het om in het archief brieven tegen te komen waarin gevraagd wordt om een perceel op te splitsen, zodat er een extra houtwal aangelegd kan worden. Kom daar nu eens om...

De verdeling van landbouwgrond in akkerland en weiland moet niet te statisch worden gezien: *Onderscheid tussen weid- en bouwlanden is niet zo noodzakelijk* is te lezen in een rapport van de Grietman uit 1835, omdat ze dikwijls verwisseld worden. Over het algemeen ligt het bouwland enigszins hoger. Aan de noordzijde van Drachten is er zo op het oog alleen maar akkerland en de houtwallen ontbreken daar; het is aannemelijk dat dit is toe te schrijven aan het niet gereedgekomen zijn van deze kaart. Rogge, cichorei en veel aardappelen zullen op die akkers verbouwd zijn. Waar statistieken ontbre-

Op de pagina hiernaast: De Veenkolonie Drachten en omgeving.

Fragment van kaart 22 van de ‘TOPOGRAPHISCHE KAART DER PROVINTIEN GRONINGEN EN VRIESLAND te zamengesteld door de 1sten Luitenant Ingenieur HUGUENIN en de 2de Luitenants Ingenieur VAN OOSTERHOUDT, VAN DER KEMP EN JOOSS, geattacheerd aan het Topographisch Bureau, uit eigen gedane metingen en verkenningen, als ook uit de voorhanden zijnde Kadastrale Stukken’. Alles gebragt op de Schaal van 1 : 40 000 in de Jaren 1820, 1821, 1822, 1823 en 1824. Manuscript, 40 x 40 cm. Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage. Archief van oorlog, Situatie Kaarten. Genieearchief nr. G 28. 1.

ken geven politierapporten informatie. Heel veel aardappelen verdwijnen 's nachts van het land. Ten westen maar vooral ten oosten van Olterterp ligt een behoorlijk stuk heide. Hier zal een deel van de 77 schaapskudden van Opsterland gegraasd hebben.

Bos is met gele kleur aangegeven. Hoewel het nog niet die omvang heeft aangenomen die het thans kent, is hier de aanzet te zien. Landbouwkundigen uit die jaren zijn enthousiast over de humuswerking van het lover en om die reden is de aanplant zeer wel te begrijpen. De concentratie van grootgrondbezit in Beetsterzwaag is er mede debet aan. Beetsterzwaag is ook nu al een mooi woondorp. Aan de noordzijde van de weg zijn tuinen ingetekend. Langs veel paden zijn rijen eiken ingetekend.

Aan de kleur van de wegen is te zien of ze al of niet verhard zijn. De stenen gebouwen zijn afzonderlijk in rood ingetekend. De huizen langs de vaart in Drachten en aan de Hoofdstraat in Beetsterzwaag zijn gegeneraliseerd. Helaas heeft Huguenin zich beperkt tot stenen huizen, zodat de plaggenhutten, waarvan er vele geweest moeten zijn, op deze kaart niet te vinden zijn.

Hoogtelijnen zijn er niet op de kaart. Wel te zien is waar ze zouden hebben kunnen lopen. Aan de westkant is de Hoge-weg een soort hoogtelijn. Deze ligt op de grens van de weilanden die 's winters onder water staan. De naam Slingweg en Oude Sling Weg geven aan dat ze door drassig gebied lopen (ten westen van de Hoge-Weg). De Postweg van de Lemmer naar Gr(oningen) in het zuidoosten van de kaart is ook zo'n wegbegrenzing die voert langs een moerasgebied waar heide groeit. Ook De Wal ten zuiden van Beetsterzwaag is een hoogtelijn. Het is een dam die opgeworpen is om hoog water van het Koningsdiep op afstand te houden.

Drachten ligt op een kruispunt van een landweg noord-zuid en een kanaal oost-west met daarin een sluis, hoewel dat op de kaart niet te zien is: een klassieke start van een centrum. Dat heeft veel groeimogelijkheden geboden die in de tweede helft van de 20^e eeuw gebruikt zijn. Al de vier kwadranten zijn opgevuld, evenals het gebied ten westen van de Hoge Weg en ten oosten van de vaart noord-zuid. Die vaarten zijn overigens in de jaren '60 dichtgemaakt om er een riolering in en een weg op aan te leggen. Een terug verlangen naar de toestand op deze kaart heeft zich recent meester gemaakt van het gemeentebestuur en thans wordt bestudeerd hoe de vaart van uit het westen weer tot het centrum van Drachten kan worden teruggebracht.

Een ander bewijs dat de omstandigheden op deze kaart zo slecht nog niet zijn, wordt gegeven door het voor een deel weer schuin maken van de oevers van het Koningsdiep. Ze waren steil gemaakt in het kader van ruilverkavelingsactiviteiten. Dat heet nu het aanleggen van een 'ecologische verbindingzone'.

LITERATUUR

- LAMMERS, G.W. (1966). De Dokkumer Wouden omstreeks 1830.
- SCHAIK, P. VAN & DR. J.J. SPAHR VAN DER HOEK (1976). Geschiedenis van Smalingerland. Leeuwarden.
- SPAHR VAN DER HOEK, NYNKE (1977). Een nieuwe kaart uit de oude doos.
- KOEMAN, PROF. DR. IR. C. (1981). Geschiedenis van de Kartografie in Nederland.
- HESLINGA, M.W., A.P. DE KLERK, H. SCHMAL, T. STOL EN A.J. THURKOW (1985). Nederland in Kaarten. Veranderingen van stad en land in vier eeuwen cartografie. Ede/Antwerpen.